

Sosial segregering i private grunnskoler?

Håvard Helland og Jon Lauglo, NIFU STEP

Et internasjonalt omstridt emne er om staten bør støtte private skoler, eller om den heller bør søke å begrense slike skolars omfang. I Norge har politisk debatt kretset om hva slags krav som skal stilles til de private skolene før de kan få offentlig støtte. Bør de være små enklaver i systemet som gir frirom for at trossamfunn skal kunne få drive egne skoler? Bør støtte kun gis til de private skolene som staten mener driver pedagogisk nybrottsarbeid som det offentlige system kan hente lærdom fra? Eller er private skoler generelt et positivt bidrag til mangfold i systemet og til at foreldre og de unge selv – etter hvert som de blir gamle nok til å få bestemme – kan få utvidete valgmuligheter? På tvers av ulike syn på slike spørsmål har det i Norge vært stor politisk enighet om at når offentlig støtte først skal gis, bør den være så raus at skolen kan pålegges å ha en lav øvre grense for de skolepenger som elevenes familie må betale. Man har derigjennom søkt å sikre seg at offentlig støtte til privat utdanning ikke skulle forbeholdes familier som har god råd. Spørsmålet er om en slik politikk virker etter sin hensikt, eller om muligheten til å velge private grunnskoler likevel fører til økt segregering i utdanningssystemet ut fra elevenes klassemessige og etniske familiebakgrunn?

Dette kapitlet oppsummerer en studie som ble gjort ved NIFU STEP på oppdrag fra

Utdanningsdirektoratet. Hensikten med studien var å evaluere situasjonen i det siste skoleåret (2003/04) før loven om private skoler av 2003 kunne ha hatt noen virkninger på rekrutteringen til det som under den nye loven ble «frittstående skoler». Studien var ment som en grunnlinjestudie for å tjene som sammenligningsgrunnlag for senere oppfølging av lovens virkninger. Da den «rødgrønne» regjeringen endret politikken, ble forskningsoppdraget endret slik at den planlagte oppfølgingen ikke er blitt igangsatt. De funn som er gjort i «grunnlinjestudiene», har imidlertid gitt ny kunnskap om hvordan private skoler i Norge rekrutterer elever. Det gjelder både grunnskolen (Helland og Lauglo 2005) og videregående skole (Helland og Lauglo 2006). Rapportene er også tilgjengelige på nettet¹. For å begrense tekstens omfang vil vi her ta for oss grunnskolen og kun gi enkelte henvisninger til funn om videregående skole.

NIFU STEP's studie er gjort i nært samarbeid med Senter for Økonomisk Forskning (SØF) ved NTNU der kolleger blant annet har vurdert om det er systematiske forskjeller i læringsutbytte mellom offentlige og private skoler – både på grunnskolenivå (Bonesrønning mfl. 2005) og i videregående skole (Bonesrønning og Naper 2006). Konklusjonen fra deres arbeid er at privatskoleelever har dårligere resultater

på nasjonale prøver i lesing på fjerde trinn og i matematikk på sjuende trinn, mens de gjør det bedre på tiende trinn i både matte og lesing. På allmennfaglig grunnkurs i videregående utdanning er den faglige fremgangen større blant privatskoleelever enn blant elever i offentlige skoler. Det er særlig de kristne private skolene som utmerker seg ved noe bedre elevresultater.

Variasjon i private skolars funksjon

Internasjonalt har det aldri vært noen jernlov at «privat skole» må medføre sosialt privilegerte tilstander. Det avhenger av de lokale forhold og av rammene for utvelgelse av elever til slike skoler. Noen steder kan private tilbud fremstå som mer attraktive enn «nedkjørte» offentlige tilbud. Andre steder får private skoler elever som ikke kommer inn på mer attraktive offentlige tilbud, enten fordi elevene ikke er godt nok kvalifisert – eller fordi offentlige skoler ikke er innen geografisk rekkevidde. Om private skoler under slike forhold blir et tilbud som forbeholdes unge fra familier som har god råd, vil påvirkes av hva utdanningen koster. Ofte vil «privat» bety ekstra utgifter for en familie. Men det er heller ikke alltid slik. I slummen i Nairobi har for eksempel uoffisielt eksisterende private skoler inntil nylig medført lavere omkostninger for familier enn de offentlige tilbud, og disse skolene er fremdeles for mange de eneste som er tilgjengelige (Lauglo 2004). Når offentlige tilbud mangler, har privat initiativ til å opprette en skole ofte vært tatt med håp om at det offentlige skulle interessere seg for å ta over skolen når den først var opprettet. Den historiske betydning av såkalte «Harambeeskoler» i skolevesenet i Kenya er et velkjent eksempel. Det finnes parallelle trekk i vår egen skolehistorie (en del av de tidlige private middelskoler/ realskoler og landsgymnasene), men det

finnes også eksempler på at skoleeiere av private institusjoner har stridd mot slik overtakelse: de mange private, kristne lærerskolene som ble overtatt av staten like etter annen verdenskrig (Tveiten 1995).

Private skoler kan også spille en rolle som et attraktivt alternativ for familier som finner at deres barn har spesielle behov som de mener ivaretas dårlig av den tilgjengelige offentlige skole. Mange spesialskoler var historisk opprettet av religiøse eller andre private stiftelser. Enkelte av de spesialskoler som fremdeles finnes i det norske utdanningssystemet, er private stiftelser.

Det er land som har en lang tradisjon for sjenerøs finansiering av et stort antall private skoler, med finansieringsbetingelser som er ment å sikre at tilgang ikke skal bero på at familier har god råd. Velkjente europeiske eksempler er Danmark og Nederland. I Nederland er privat utdanning fullfinansiert av det offentlige og mottar om lag to tredjedeler av landets elever. Ulike religiøse eller kulturelle grupper har bygd opp sine egne private systemer («pilarer») med trinn fra de første skoleår til høyere utdanning. Historisk fremsto denne ordningen som et kompromiss mellom protestanter, katolikker og verdslig orienterte interessegrupper. Fremveksten var således sterkt drevet av hensyn til «livssyn» – ikke primært av hensyn til rent faglig kvalitet eller til pedagogisk metode. Den danske privatskoletradisjonen hadde også sitt utspring i lokale kulturelle fellesskap utenfor skolen som var knyttet til Grundtvigianisme.

Det er vår antagelse at i land der private institusjoner utgjør en stor andel av utdanningssystemet, er de fleste av dem

ikke basert på noe antatt metodisk eller rent faglig kvalitetsmessig fortrinn, men de vil være tuftet på religiøse eller andre kulturelle fellesskap som eksisterer utenfor skolen – eller de hadde sin opprinnelse i en forankring i et slikt fellesskap. Jo nærmere en privat skole er knyttet til et slikt fellesskap, jo mer vil sosial seleksjon etter sosioøkonomiske kjennetegn preges av den sammenheng som finnes mellom familiers tilhørighet i et slikt «skoledrivende» sosialt fellesskap og deres sosioøkonomiske status – for eksempel, skoler drevet av «høystatus» religiøse samfunn i motsetning til skoler drevet av «lavstatus» fellesskap.

Når fellesskapet er velorganisert og medlemmer opplever en sterk tilknytning til det, kunne man dessuten forvente at det bestreber seg på å finne interne ressurser som gjør det mulig for familier som har «dårlig råd» å delta i fellesskapets skoler også der det foreligger liten eller ingen offentlig støtte for private skoler. Dette kan skje ved at familier som «har mer», også «gir mer» til skolens drift, og ved at man gir stipender eller uformelt fritar de som har minst, for skolepenger.

Også i Norge er det klare spor etter private «kulturelle fellesskaps» bidrag til utdanningssystemets fremvekst, og det er spor etter private initiativ der lokale offentlige tilbud ikke fantes. De aller fleste middel-skoler/realskoler som kom til i Norge fra 1860-årene og fram til om lag 1960, hadde en privat opprinnelse og vokste fram utenom de aller største byene som det eneste lokalt tilgjengelige skoletilbud av sitt slag. Enten slike skoler først kom i gang som enkeltpersoners tiltak eller som en privat stiftelse, ble de i svært mange tilfeller senere overtatt av det offentlige. Noen ganger var det private initiativ forbundet med et bestemt religiøst eller

kulturelt program (for eksempel kristelige realskoler og yrkesskoler, eller landsgymnas med utspring i norskdomsrørsla). Det er på ingen måte gitt at den sosiale rekruttering til disse private skolene, sett som helhet, var mer elitepreget enn ved offentlig skoler i samme periode². Den rolle som frivillige organisasjoner med en folkelig basis spilte i å opprette ulike former for voksenutdanning (folkehøgskolene, studieforsirkler), er velkjent. Den mindre velkjente rollen de har spilt for lærerutdanning og sykepleieutdanning er også dokumentert (Tveiten 2000, Tveiten 1995). Den klasse-messige rekruttering til offentlig eide institusjoner sammenlignet med privateide institusjoner er så vidt vi vet ikke tidligere blitt gransket, men det synes å være liten grunn til å anta at tilgangen til privateide utdanningsinstitusjoner i Norge har vært forbeholdt noen økonomisk eller kulturell overklasse.

Forskning om sosial segregering som resultat av frihet til valg av private skoler eller av offentlig skole

Debatt om fordeler og ulemper ved støtte til privat utdanning er del av en større debatt om konsekvenser av at familier og elever får utvidet mulighet til å velge skole. Noen nasjonale systemer har lenge ført en politikk som har støttet slike muligheter – enten frihet til valg av offentlig skole uavhengig av skolekrets eller bosted eller frihet til valg av privat eller offentlig skole ved at det opprettes en konkurranse på like betingelser (a «level playing field») mellom private og offentlig eide skoler. Dette kan gjøres ved å gi lik finansiell støtte per elev til offentlige og private skoler, slik at ressurstilskuddet vil følge eleven. Andre land har, som Norge, gitt offentlig støtte til et begrenset antall private skoler, eller i form av tilskudd på mye lavere nivå enn det som har vært

tilfelle i Norge. Hva har konsekvensene vært for «sosial segregering» av slike ulike former for utdanningspolitikk?

Middelklasseflukt til private skoler – New Zealand, Chile og Frankrike

Politisk debatt om private skoler er del av en større debatt om frihet til valg av skole. Siden 1989 har New Zealand gitt økt selvstyre for «offentlige» skoler gjennom en langtidsavtale (charter) mellom stat og den enkelte skole. Skoler gis et grunnbeløp per elev med justeringer som beror på andelen elever fra familier av lav sosioøkonomisk status og andelen elever fra etniske minoriteter. Skolene kan foreslå egne regler for opptak, men disse må godkjennes av staten. Søkning til skole er ikke lenger avhengig av «skolekrets». Det er påvist «middelklasseflukt» fra de skolene som ligger i indre storbyområder der en stor andel av familier har lav utdanning og inntekt, og der mange tilhører etniske minoriteter (Fiske og Ladd 2000, Lauder mfl. 1999). Når slik flukt fra utsatte skoler først var kommet i gang, har det i New Zealand vært svært vanskelig å stagge prosessen (Fiske og Ladd 2000). New Zealand har ikke innført nasjonale kunnskaps- eller ferdighetsprøver og har derfor ikke grunnlag for å vurdere om fritt valg av skole har påvirket læringsresultatene.

Chile har siden 1980-tallet kombinert «fritt valg av skole» med statlige tilskudd per elev og har inkludert privateide skoler under denne ordningen. Oppfølging har vist betydelig middelklasseflukt fra offentlige til private skoler. Studier av læringsresultater viser heller ingen forbedring etter at skoler på denne måten ble gjenstand for utvidet konkurranse (Schieffelbein og Schieffelbein 2001, Carnoy 1998).

Frankrike har strenge regler om skolekretsgrenser for offentlige skoler. En studie av skolegang i *banlieus* (forsteder) utenfor Paris som har høy konsentrasjon av innvandrerfamilier fra nordafrikanske land, har beskrevet hvordan familier bruker private skoler som «exit» fra det offentlige system, og hvordan de omgår skolekretsreglene ved å få sine barn registrert som bosatt i kretser som er mer preget av middelklassefamilier (Broccolichi og van Zanten 2000).

England

Enkelte studier av urbane områder i England finner sterkere sosial segregering mellom skoler etter endring i utdanningspolitikken som gjorde det lettere for familier å velge offentlig skole uavhengig av bosted (Ball 2003, Gerwitz mfl. 1995). Som generell tendens er dette imidlertid forskningsmessig omstridt. Gorard mfl. (2002) analyserte data fra et stort representativt utvalg av engelske «secondary schools» for de første ti årene etter innføringen av reformene (1989-1999) og fant kun én skole med «falling rolls and increased social disadvantage» i denne perioden. De trakk den slutning at segregeringstendenser vil bli sterkere påvirket av demografi og av endring i fordelingen av ulike sosiale klasser i ulike strøk enn av politikk om valg av skoler (se også Gorard mfl. 2003). Senere har Gorard og kolleger (Taylor mfl. 2005) vist at områder med høy andel av skoler som selv kan bestemme sine egne opptaksregler, har noe sterkere sosial segregering enn andre områder.

De forente stater

I USA har katolske skoler gitt barn i arbeiderklassestrøk bedre muligheter for oppadstigende sosial mobilitet gjennom skolegang. Etter kontroll for familienes sosioøkonomiske status og barnas

tidligere faglige nivå er det særlig minoritetselever fra fattige familier som i snitt oppnår bedre faglige læringsresultater ved å gjøre bruk av katolske skoler (Coleman og Hoffer 1987). I USA er motstanden mot at offentlige tilskudd skal gis til religiøst funderte private skoler gjennom «vouchers» som kan følge eleven uansett skole, dels fundert på det grunnlovsmessige skille mellom stat og religion, og dels på frykt for at allerede svake offentlige skoler i fattige indre byområder skal svekkes ytterligere ved at elever går over i private skoler. Som i Storbritannia er forskning om konsekvenser av «valgfrihet» i USA et felt med omstridte funn og tolkninger. Multivariat analyse på store nasjonale data har imidlertid vist at svarte og «hispanics» (barn og etterkommere av innvandrere fra latin-amerikanske land) er sterkt underrepresentert i privat utdanning, at privat utdanning oftere benyttes av familier med høy inntekt, og at det er tendenser til «flukt» av hvite og hispanics over til private skoler i offentlige skolekretser med høy andel av svarte elever (Fairlie og Resch 2002).

Mange delstater gir offentlige tilskudd til «charter schools» – skoler drevet som private stiftelser etter regler gitt av delstaten. Den sosioøkonomiske rekrutteringen ved charter schools varierer med den sosiale sammensetning i områdene hvor skolen ligger, og den synes å bli påvirket av betingelsene for offentlig støtte som blant annet setter grenser for hvor mye skolepenger en skole kan ta. Hver skole har sitt eget styre og gis vanligvis tilskudd for fornybare femårsperioder. I gjennomsnitt mottar slike skoler offentlig støtte per elev på et nivå som tilsvarer omtrent 45 prosent av estimerte driftsomkostninger per elev i offentlige skoler – altså betydelig mindre enn i Norge der støtteregimet er ment å gi 85 prosent. I de fleste delsta-

ter som gir slik støtte, tar tilskuddet dessuten utgangspunkt i kostnadsnivået i skoler på barnetrinnet. Da tilskuddsatsene er relativt lave, må skolene dekke en betydelig andel av sine driftsutgifter gjennom skolepenger og frivillige bidrag fra elevenes familier, og skolene settes derved under press for å redusere utgiftene, for eksempel ved å ansette billigere lærere enn offentlige skoler vanligvis har.

I mange tilfeller er charter schools opprettet på steder hvor det er stor misnøye med offentlige skoler, ofte i fattige strøk i indre byområder med stor minoritetsbefolkning. Hoxby (2003: 57-58) brukte nasjonale data fra 2000-2001 for å sammenligne elevsammensetning ved charter schools med sammensetning ved deres «nærmeste» offentlige skole. Det var stor variasjon mellom enkeltskoler, men hun konkluderte at charter schools «are disproportionately drawing students who have suffered from discrimination, not undue preference, in the public schools» (svarte, hispanics, fattige).

Miron og Nelson (2002:122) analyserte data fra delstaten Michigan der det er mange charter schools. De fant at: «The data suggest a process by which white students are migrating to charter schools leaving an ever higher concentration of black students in district schools». De viste også hvordan kommersielle EMOs (Education Management Organizations) fungerer som paraplyorganisasjoner og initiativtakere for en stigende andel av charter schools i USA, særlig i Michigan. De mener at involveringen av EMO kan friste skolene til å unngå opptak av barn som vil medføre ekstra utgifter for skolen. De konkluderer også at elever som slutter i charter schools og drar tilbake til offentlige skoler «are often in need of special education services or have records of

disciplinary problems» (Miron og Nelson 2002:122). Asher og Wamba (2005) har gjennomgått foreliggende informasjon i USA om slik uformell «bortvisning» fra charter schools og mener at slik praksis trolig er ganske utbredt.

Helhetsinntrykket er at tendenser til sosial segregering i charter schools ikke primært er forbundet med forhold som familiens sosiale klassetilhørighet, foreldrenes utdanning eller etnisitet/rase, men at søkere får lite velvillig behandling hvis skolen tror at en elev vil legge beslag på uvanlig store ressurser eller kreve tilgang til ekspertise som skolen ikke besitter. Forskningslitteraturen tyder ikke på at offentlige myndigheter i USA har viet dette problemet noen stor oppmerksomhet, eller at de har satt i verk tiltak for å redusere slik uformell avvising eller «bortvisning» av elever med særskilte behov fra charter schools.

Ifølge Scott (2005) har både tilhengere og motstandere av «fritt skolevalg» i USA vært for kategoriske i sin argumentasjon. Hun mener at virkningen av «fritt skolevalg» vil være sterkt kontekststøttet. En skulle tro at de sider ved lokale forhold som kan være utslagsgivende, vil inkludere insentiver og rammefaktorer i tilskuddsatser og regelverk for offentlig støtte til charter schools, særpreg ved de nabolag som betjenes av charter schools, og kapasiteten til den instans som skal føre tilsyn med skolene.

Sverige

Siden tidlig på 1990-tallet har Sverige gradvis gitt familier utvidet frihet til valg av skole, dels ved offentlig støtte til private skoler og dels ved utvidet frihet i valg av offentlig skole. I grunnskolen mottar private skoler nå omtrent 7 prosent av elevene. Arnman mfl. (2005) gjennomgikk

studier om utdanning og sosial ulikhet i svenske skoler. De innhentet synspunkter på «økt valgfrihet» fra noen av de berørte parter og konkluderte at «valgfrihet» tjener til å legitimere sosial segregering i skolen, og at slik politikk derfor står i motsetning til likhetsverdier. Studien anvendte imidlertid ikke noen direkte mål på segregeringsekvenser av private skoler.

En tidligere gjennomgang for Skolverket (2003:12) viste til undersøkelser på utvalg av foreldre og skoleledere og konkluderte at selve interessen for bruk av valgfrihet er sosialt lagdelt: at det først og fremst er velutdannede foreldre i de større byområder som er interessert i utvidet frihet til valg av skole, enten dette gjelder private skoler eller kun valg mellom offentlige skoler. Rapporten viste også til lokalstudier av enkeltskoler og fant støtte for hypotesen om at valg av skole har medført økt segregering mellom skoler med hensyn til elevers etnisitet og skoleflinkhet. Det foreligger også analyser som viser at unge i private skoler oftere enn andre har foreldre med høyere utdanning og med høyere inntekt (Skolverket 2000). En oppdatering (Skolverket 2005) viser at det er mer kunnskapsforbedring («value added») ved allmennfaglige studieretninger i private skoler enn i offentlige skoler, etter at man tar hensyn til de karakterer elevene fikk i grunnskolen, men at dette ikke synes å gjelde for yrkesfaglige studieretninger.

Det er således en del internasjonal dokumentasjon for at når valg av skole gjøres friere for familier (enten gjennom støtte til private skoler eller ved å innføre friere søking til ulike offentlige skoler), vil man risikere økt sosial segregering mellom skolene. Men det er også tydelig at dette ikke er noen jernlov som gjelder uansett lokal sammenheng. En kan vente at de

sosiale segregeringstendenser som måtte følge av økt valgfrihet av skole, vil være særlig tydelige i samfunn som generelt har spesielt sterke sosiale og kulturelle klasse-skiller. I økonomisk høyt utviklede land kan man vente at «middelklasseflukt» fra de lokale offentlige skoler, enten til private skoler eller til andre tilgjengelige offentlige skoler, først og fremst oppstår i byområder som særpreges av lav familieinntekt, lavt utdanningsnivå blant foreldre og sterk konsentrasjon av etniske minoriteter.

Det er uklart om slik «middelklasseflukt» kan forhindres ved målrettede tiltak for å styrke utsatte skoler når utsatte skoler har begynt å tappes for elever. Eksemplet New Zealand viser at når en slik «flukt» først er kommet i gang, er det vanskelig å stagge prosessen (Fiske og Ladd 2000). Hvis skattepolitikk og regelverk for finansiering av utdanning medfører (til forskjell fra norsk politikk) store forskjeller i skolers rent økonomiske grunnlag til fordel for skoler i middelklassestrøk, er det grunn til å anta at slik middelklasseflukt fra fattigere skolekretser ytterligere tilskyndes. Ved friere valg av skole, uansett hvor man bor, vil slik flukt skje ved elevers vandring til mer velrenommerte skoler. Har man strenge regler for skolekretstilhørighet, kan man vente at slik flukt vil skje over til tilgjengelige private skoler når familier har råd til det, eller ved skifte av bosted når familier legger spesielt stor vekt på god utdanning for sine barn.

I land med faste skolekretser (som i norsk grunnskole) vil familiers bostedspreferanser påvirkes av skolens renommé. Faste skolekretser kan forsterke segregering etter bosted, noe som kan tappe nabolag som har «dårlige skoler» for familier som kunne vært en ressurs for lokalsamfunnet. Et argument for private skoler og for fritt valg av offentlig skole er at en slik valg-

mulighet bidrar til å dempe bostedsmessig segregering når «ressurssterke» familier bor på steder der de har liten tillit til den lokale offentlige skolen. Forskning om slike antagelser er imidlertid svært begrenset.

Det er grunn til å tro at positiv verdsetting av utdanning er vanlig i de fleste familier i de aller fleste land. I Norge er det svært små forskjeller mellom ulike sosiale lag eller klasser med hensyn til dette (Wichstrøm 1993). Men det er likevel grunn til å forvente at uansett inntekt vil nettopp høyt utdannede foreldre legge spesielt stor vekt på «god skole» for sine barn, at de mer aktivt enn andre vil søke etter informasjon om tilgjengelige alternativer, og at de vil ha mer tillit til egen vurderingsevne om hvor god en skole er for deres barn, både skolens miljø og oppdragende betydning samt mulighetene for at egne barn skal mestre skolens krav til læring av fag og ferdigheter. Det er derfor all grunn til å vente at et «valg» av en annen skole enn den lokale oftere vil bli tatt av slike foreldre, uansett inntekt.

En kunne også vente at innvandrerfamilier gjør mer aktivt bruk av de muligheter som finnes for valg av skole, enn hva deres sosioøkonomiske posisjon skulle tilsi. Det er en del internasjonal faglitteratur (gjennomgått i Lauglo 2000) som viser at familier som har valgt å flytte til et annet land for å forbedre sine kår, er sterkt opptatt av å skaffe sine barn god utdanning for at de skal klare seg til tross for alle vanskeligheter i det nye landet. Norske funn har tidligere bekreftet at barn av innvandrere fra ikke-vestlige land har et mer utvetydig positivt engasjement i sin skolegang enn andre elever (Lauglo 2000). Det ville derfor være lite overraskende om innvandrerfamilier har en tendens til å søke seg til private skoler som

de mener er befordrende for at deres barn skal komme seg opp og fram i samfunnet.

Finner vi også i Norge tendenser til sosial segregering mellom de «fritt valgte» private skolene og offentlige skoler? Eller er det slik at sosioøkonomiske segregeringstendenser forbundet med privat utdanning er blitt effektivt motvirket av regelverk og tilskuddsatser og av den offentlige skoles omdømme?

Det norske støttereime

I Norge har sympatien for privat utdanning som er basert på «livssyn» vært forbundet med partier på høyre-/sentrum-siden i politikken, og støtte for slike skoler har vært en hjertesak, særlig for Kristelig folkeparti. På den annen side har skoler som er tuftet på en «alternativ pedagogikk», ofte funnet støtte blant folk med godhug for «progressiv pedagogikk» på venstresiden i norsk politikk. Utviklingen av det som ble det norske støttereime, først under lov om tilskudd til private skoler av 1970 og senere under privatskoleloven av 1985, bar preg av å gi noe til begge sider, uten at det før loven om privatskoler av 2003 ble gjennomslag for noe prinsipielt liberalt syn på private skoler.

Under privatskoleloven av 1985, og tidligere under lov om tilskudd til private skoler av 1970, var betingelsene for å få offentlige støtte til private skoler strenge. I tillegg til å møte betingelser som gjaldt *alle* skoler, for eksempel ved opptak av elever, kunne private skoler få tilskudd til sin drift hvis de sto for et spesielt «livssyn», eller hvis de drev en form for «alternativ pedagogikk» som politiske myndigheter mente var av verdi også for den offentlige skolen. «Livssyn» er i praksis blitt *religiøst* basert livssyn. Hva som har fått offentlig godkjenning som «alternativ

pedagogikk», har vært begrenset til det som toneangivende norske fagpedagoger har ment var «progressive» alternativer: skoletyper preget av stor tro på barnesen-trert undervisning og aktivitetsbasert læring. På videregående nivå har private skoler dessuten kunnet få støtte hvis de møtte et rent faglig behov som offentlige skoler ikke kunne møte. Dette formålet har vært lite synlig i offentlig debatt om private skoler i Norge, men slike såkalte «parallele» skoler hadde i 2004-2005 faktisk nesten en tredjedel av alle elever i private videregående skoler (Helland og Lauglo 2006:11).

Skoler ble under privatskoleloven gitt et tilskudd per elev som tilsvarte 85 prosent av estimerte kostnader per elev i offentlige skoler på tilsvarende klassetrinn og av tilsvarende skolestørrelse. Internasjonalt er dette et utpreget høyt nivå på offentlig tilskudd. Samtidig har regelen vært at de skolepenger som skolen kan avkreve elevenes familie, maksimalt kan tilsvare de resterende 15 prosent. Støtten per elev avhenger av blant annet skolestørrelse og utdanningsnivå. For en grunnskole på barnetrinnet med 100 elever ville 15 prosent av de estimerte kostnadene per elev tilsvare vel 9 000 kroner for 2007. I 2003-2004 da vår studie ble gjort, ville dette maksimumsbeløpet for hva familier skulle betale i skolepenger vært omtrent 7 000 kroner per elev – et beløp som da utgjorde kun 1,5 prosent av «elevmødres» og «elevfedres» kombinerte median inntekt etter skatter og direkte overføringer (jamfør tabell 2, side 42 i Helland og Lauglo 2005). Selv om dette beløpet vil være høyere ved svært små skoler og i ungdoms-trinnet, kan en trygt konkludere med at den foreskrevne øvre grense for skolepenger i private skoler har vært utpreget «lav» sammenlignet med for eksempel utgifter til barnehage. De aller

fleste foreldre har råd til å ha sine barn i slike skoler hvis de ønsker det.

For å få statlig støtte må private skoler følge samme regelverk for inntak av elever som offentlige skoler, men de er ikke bundet av skolekretser og kan for eksempel gi fortrinn til barn med tilhørighet i de trossamfunn som driver livssynsbaserte private skoler. Dette har blant annet betydning at private skoler med offentlig støtte ikke kan si nei til elever med særskilte læringsbehov, enten slike behov er blitt formelt diagnostisert eller ei.

Privatskoleloven bar således preg av regler som hadde til hensikt å begrense utbredelsen av private skoler, samtidig som man skulle forhindre at rekrutteringen til skolene skulle bli sosialt eksklusiv. Spørsmålet er om dette støtteregimet fungerte i pakt med hensikten som var å forhindre sosialt eksklusiv rekruttering til de skolene som fikk støtte? Hovedspørsmålet blir om private skoler overrekrutterer elever fra relativt privilegert familiebakgrunn med hensyn til foreldrenes utdanning, inntekt og yrke, og om de fører til større etnisk segregering i hele skolesystemet.

Data og metode

Statistisk sentralbyrå skaffet oss et stort datasett fra offentlige dataregistre med anonymiserte personopplysninger om alle som i skoleåret 2003/04 var i skolepliktig alder. Datafilen inkluderer 619 412 barn og inneholder opplysninger om blant annet elevens kjønn, om eleven var i en privatskole eller ikke (og i så fall opplysninger om hvilken skole), bosted, fødeland, familiestruktur, foreldres fødeland, foreldres inntekt, foreldres yrke og foreldres arbeidsmarkedstilknytning. Opplysningene om foreldres arbeidsmarkedstilknytning og yrke var minst fullstendige³, men for de andre karakteristika har vi

informasjon for minst 95 prosent av populasjonen. Da materialet er så stort, ga det oss muligheter til å analysere rekrutteringen til skoletyper som har en svært liten andel av alle landets elever. Vi valgte to fremgangsmåter:

- Krysstabulering for å vise forskjeller mellom offentlig støttede private skoler og offentlige skoler i andel rekruttert fra ulike typer hjemmebakgrunn. Ved utvelgelse av skolekretser av spesiell interesse og krysstabulering på disse, kunne vi med et så stort materiale også bruke krysstabulering til å vise resultater etter en viss kontroll for andre faktorerers innvirkning.
- Logistisk regresjon for å beregne effekt av kjennetegn ved elevenes familie på sannsynligheten for å gå i en privat skole, etter hensyntagen til andre faktorerers innvirkning på denne sannsynligheten.

Typer privatskoler på grunnskolenivå

Tabell 1 viser antall private skoler og elever ved skoler som i skoleåret 2003/04 fikk offentlig støtte, med andre ord skoler som regnes som «frittstående» etter loven av 2003.

Tabell 1 viser 113 statsstøttede private skoler med et samlet antall av nesten 12 000 elever som kun utgjorde 1,9 prosent av elever i grunnskolen. Vi har med andre ord et grunnskolesystem med en svært lav andel av elevene i private skoler sammenlignet med svært mange andre land i den «vestlige verden».

De største typene private skoler er Steiner-skoler og skoler drevet av kristne trossamfunn som står utenfor statskirken. Det var også 21 skoler drevet etter Montessori-pedagogiske prinsipper. Av disse var 13 i bygdesamfunn og kan antas å være opp-

Tabell 1. Private skoler med statsstøtte på grunnskolenivå i 2003-2004

Skoletype	Antall skoler	Antall elever	Elevantall i prosent av elever ved private skoler	Prosent av alle elever i norsk grunnskole
Muslimsk skole	1	112	0,9	0,0
Protestantiske skoler utenfor Statskirken	53	4 171	35,2	0,7
Katolske skoler	3	976	8,2	0,2
Religiøst funderte private skoler drevet av organisasjoner innenfor Statskirken	4	892	7,5	0,1
Steinerskoler	29	4 385	37,0	0,7
Montessoriskoler	21	1 138	9,6	0,2
Internasjonale skoler	2	162	1,4	0,0
Alle private skoler	113	11 836	100	1,9

rettet for å beholde grendeskolen i en situasjon hvor den offentlige skolen i lokalsamfunnet var nedleggingsstruet. I slike tilfeller var ofte Montessori-pedagogikk primært et middel til å få offentlig støtte under privatskoleloven.⁴ At så få religiøst orienterte private skoler finnes med utgangspunkt i organisasjoner som er forbundet med statskirken, skyldes at slike organisasjoner har valgt å satse på videregående skoler. Av disse fire skolene er tre i realiteten ungdomstrinnsklasser som er drevet i tilknytning til en videregående skole.

Særlig ved skoler som drives av trossamfunn utenfor statskirken, kunne en vente å finne nære relasjoner mellom skolen og et fellesskap mellom foreldrene utenfor skolen, formidlet ved tilhørighet i samme menighet. Det var slike skoler Coleman hadde for øye i USA da han teoretiserte om «sosial kapital for utdanning», og i antagelsen om at elever ved slike skoler hadde fordeler i sin skolegang ved tette forbindelser mellom familie, skole og familiefellesskapet i samme menighet (Coleman 1988, Coleman og Hoffer 1987). Vi har imidlertid ikke data til å vurdere om dette er tilfelle, og hva slags betydning slike tette forbindelser i så fall har for elevenes læringsresultater.

Skjevheter i rekrutteringen til private skoler for landet som helhet?

I tabell 2 vises andelen elever med forskjellige kjennetegn (de fleste gjelder deres «hjemmebakgrunn») i ulike typer private skoler og i offentlige skoler. Tabellen viser kun kjennetegn der andelen manglende informasjon var mindre enn 5 prosent.⁵ Vi ser for alle fordelingene større forskjeller mellom ulike typer statsstøttede private skoler enn mellom private skoler som samlet kategori og offentlige skoler.

Tabell 2 viser først andel i «spredtbygde kommuner» og andelen elever i det som Statistisk sentralbyrå kaller «storbyområder». Vi ser at elever i private skoler gjennomgående er overrepresentert i storbyområder og underrepresentert i «rene» bygdekommuner, men mønsteret gjelder ikke alle typer private skoler. Det finnes private skoler i utkantkommuner, og spesielt ser vi at Montessoriskoler også finnes i slike kommuner. Det samme gjelder en betydelig andel av skoler som betjener protestantiske frimenigheter utenfor statskirken.

Det inntektsmål som brukes, er bevisst valgt for å måle familiens egen inntjeningsevne. Det fanger opp inntekt fra arbeid eller næringsvirksomhet før skatt og utelukker direkte overføringer til

Tabell 2. Hjemmebakgrunn til elever i grunnskolen 2003-2004, etter skoletype¹

	Prote- stantisk, utenfor Stats- kirken	Ka- tolsk	Religiøst fundert skole innen- for Stats- kirken	Steiner	Mon- tes- sori	Inter- nasjo- nal	Alle private skoler	Offent- lige skoler	Alle skoler
Bosted, prosent i spredtbygde kommuner	4,7	0,2	0,8	2,2	21,8	0,0	4,6	17,7	17,0
Prosent i storbyområder....	55,0	88,5	86,7	68,5	50,0	4,9	64,3	47,1	47,4
Medianinntekt før skatter og overføringer 2002, i tusen kroner									
Far	322	340	421	324	341	406	331	336	336
Mor	114	217	226	180	195	111	159	191	190
Prosent foreldre med universitets- eller/høgskoleutdanning.									
Far	33,4	56,9	56,5	54,3	48,9	48,7	46,3	27,9	28,3
Mor	34,2	60,4	59,8	60,1	56,5	53,2	50,2	31,8	32,2
Prosent foreldre med grunnskole eller mindre									
Far	7,7	5,5	3,9	5,7	7,3	5,2	6,5	10,2	10,1
Mor	7,7	5,6	2,9	4,1	4,2	7,2	5,6	8,9	8,8
Prosent foreldre som bor sammen									
og er gift med hverandre .	82,1	62,1	81,5	50,1	64,5	64,6	66,4	60,9	61,0
Prosent begge foreldre er innvandrere	7,1	31,3	2,2	4,5	3,2	11,7	8,2	6,9	6,9
Prosent begge foreldre er innvandrere fra et ikke-vestlig land	5,6	23,3	1,8	1,1	1,1	5,9	5,4	5,0	5,0
Antall observasjoner	4 171	976	892	4 389	1 138	162	11 836	607 576	619 412

¹Tabellen inkluderer kun variabler der maksimum 5 prosent av observasjonene har manglende informasjon.

familien gjennom trykkesystemet. Vi ser etter dette strenge mål ingen generell forskjell mellom familier som benytter seg av private skoler, og de som har barn i offentlige skoler. Når det gjelder de største privatskoletypene, Steinerskoler og særlig protestantiske skoler utenfor statskirken, er foreldrenes inntekt lavere enn hos familier med barn i offentlige skoler. Særlig mødres inntekt er utpreget lav i den sistnevnte privatskoletypen, trolig fordi mange av disse mødrene har valgt å bruke mye tid på å oppdra sine barn i stedet for å søke fulltidsjobb.

To grupper fedre har i snitt klart høyere inntekt enn fedrene til elever i offentlige skoler: fedre til elever i skoler som drives av organisasjoner innen statskirken, og fedrene til elever i de to internasjonale skolene. Dette er begge utpreget «små» grupper sett i relasjon til alle familier som benytter seg av private skoler. I den sistnevnte gruppen er mødrenes inntekt også lav. Det kan være at en høy prosent av mødrene til barn ved internasjonale skoler er av utenlandsk opprinnelse og dermed kan ha vanskeligheter med å finne jobb i det norske arbeidsmarkedet, eller det er

mulig at mødre i internasjonale familier kan oppleve et spesielt sterkt behov for å være hjemme for å gi barn mer tid.

Også i Norge er det foreldrenes utdanningsnivå som klart er utslagsgivende for valg av privat skole. Det gjelder alle skoler med ett interessant unntak – skoler drevet av protestantiske trossamfunn utenfor statskirken. Disse skiller seg lite fra offentlige skoler i denne henseende. Dette gjenspeiler trolig det folkelige preg som mange slike trossamfunn historisk har hatt i Norge.

Ellers viser tabell 2 store forskjeller mellom skoletyper med hensyn til familiestruktur. Vi viser dette fordi det foreligger en betydelig forskningslitteratur som viser sammenheng mellom elevers skoleprestasjoner og strukturen i deres familie – det er en statistisk fordel for elever at deres foreldre er gift og bor sammen. Rundt seks tiendedeler av elevene kommer fra det man kan betegne som tradisjonelle, sterkt institusjonaliserte familier – at foreldrene bor sammen og er gift med hverandre. Omtrent åtte tiendedeler av elever i religiøst funderte protestantiske skoler, i eller utenfor statskirken, har slike oppvekstforhold. Derimot gjelder det samme kun halvparten av elever som går i Steinerskoler. Det er også interessant at elevene ved de tre katolske skolene ikke skiller seg fra elevene ved offentlige skoler med hensyn til familiestruktur. Vi tolker dette som et tegn på at katolske skoler har et sterkt innslag av elever fra ikke-katolske hjem.

Et aktuelt politisk spørsmål om segregering er om andelen elever fra innvandrerfamilier i private skoler tilsvarende andelen som elever fra slike familier utgjør i befolkningen. Spesielt gjelder dette familier der foreldrene har flyttet til Norge fra et ikke-vestlig land. Disse utgjør en betydelig

andel av innvandrerfamiliene i Norge, og det er dessuten familier som har større vansker enn andre på det norske arbeidsmarkedet. Radene nederst i tabellen viser at elever med innvandrerforeldre generelt er overrepresentert i private skoler i grunnskolen, og at dette også er tilfelle når man kun ser på barn av innvandrerforeldre fra ikke-vestlige land.⁶ Men det er stor variasjon mellom ulike typer private skoler. Innvandrerfamilier fra ikke-vestlige land bruker svært sjelden private skoler som er tuftet på «alternativ pedagogikk». Overrepresentasjonen er derimot klar i skoler som er drevet av protestantiske trossamfunn utenfor statskirken, og den er spesielt sterk ved de tre katolske skolene. Materialet gir oss ikke informasjon om hvilke forhold som motiverer disse innvandrerfamiliene til å søke seg til private skoler. Men vi skulle tro at de mener slike skoler er mer i pakt med familiens syn på oppdragelse, enn tilgjengelige offentlige skoler. Det er trolig også et tegn på at de anser slike skoler som mobilitetsfremmende for sine barn.

Generelt mener vi tabell 2 viser at private skoler, slik de fungerte under privatskoleloven av 1985, ikke bidro til økt sosial segregering mellom skoler etter familiers sosioøkonomiske kjennetegn. Det eneste utslag som kan synes problematisk, er fordelingen med hensyn til foreldres utdanningsnivå. Dette er også det utslag som er mest konsekvent funnet i rekruttering til private skoler i land der slike skoler er langt vanligere enn i Norge. Men selv dette utslaget er ikke konsekvent på tvers av privatskole typer, og det gjelder ikke en av de aller største grupperingene: skoler drevet av protestantiske trossamfunn utenfor statskirken.

Videre analyse av de 2 150 elevene som er bosatt i skolekretser hvor minst 10 prosent

av barna går i private grunnskoler, røkket ikke ved inntrykket som gis av tabell 2. Vi fant heller ikke i det utvalget tegn til noen selvseleksjon til private skoler av barn til foreldre med høy inntekt. Også i disse kretsene var det tendens til at skoler drevet av protestantiske menigheter utenfor statskirken, hadde uforholdsmessig mange elever hvis foreldre har et relativt beskjedent formelt utdanningsnivå (Helland og Lauglo 2005:44-45). Det var heller ingen gjennomgående tendens til at elever i private skoler fra disse skolekretsene hadde foreldre med høyere utdanning enn hva tilfellet er for elever i offentlige skoler som er bosatt i disse skolekretsene.

For å vurdere om det også i Norge er slik at frihet til valg av skole, fører til «mid-delklasseflukt», eller etnisk majoritetsflukt, fra skoler i urbane områder som har høy andel av elever fra ikke-vestlige land, foretok vi en særskilt tabulering for de skolekretsene i Oslo og Drammen som har minst 33 prosent elever med foreldre fra ikke-vestlige land. Disse kretsene særpreges også av gjennomgående lavt utdanningsnivå og lav inntekt hos foreldrene som bor der. Vi fant imidlertid ikke noe tegn til «større flukt» til private skoler der (Helland og Lauglo 2005: 49-56). Ønske om å få barna sine over i en skole med en mindre andel av elever som strever med norsk språk, kunne selvsagt likevel være en motivasjon blant foreldre som er bosatt i slike strøk, og som søker seg til private skoler. Slike ønsker kan også gjelde innvandrerforeldre når de velger å sende sine barn til private skoler, noe de i landsmålestokk jo gjør oftere enn majoritetsbefolkningen. Det kan være at hovedformen for «flukt» fra slike skolekretser skjer ved at familien flytter, og at dette gjelder innvandrere så vel som norskfødte foreldre, eller at de søker om opptak for sine barn i andre offentlige skoler enn i kretsen der de

bor, noe som regelverket har gitt et visst rom for når en skole har ledig kapasitet til å motta slike søkere.

Multivariate analyser av sannsynligheten for å velge en privat skole

Tidligere har vi sett at andelen av landets grunnskoleelever som går på en privat skole, er 1,9 prosent. For å vurdere hvordan denne andelen varierer mellom ulike grupper har vi også gjennomført logistiske regresjonsanalyser. Poenget med multivariate analysemetoder som logistisk regresjon er at de undersøker effekten av mange variabler samtidig, og at de på den måten rendyrker effekten av den enkelte variabel når de andre variablene holdes konstante. For eksempel kan det antas at sannsynligheten for å gå i en privatskole varierer langs en lang rekke dimensjoner som etnisk bakgrunn, mors og fars utdanning og sosiale klasseposisjon, antall søsken og hvorvidt foreldrene bor sammen. En krystabell som inkluderer alle disse variablene ville imidlertid gå over mange sider og være relativt uleselig. Logistisk regresjonsanalyse forenkler presentasjonen ved å estimere de ulike variabelers effekt på sannsynligheten for å være privatskoleelev. Når den avhengige variabelen har mer enn to utfall, kalles analyseteknikken multinomisk logistisk regresjon. Det er denne metoden vi vil benytte her, og vi vil estimere effekter av de ulike bakgrunnsvariablene på sannsynligheten for å gå i en privat skole med henholdsvis alternativ pedagogikk eller alternativt livssyn, relativt til å være elev i en offentlig skole. Koeffisienter fra multippel logistisk regresjon er imidlertid ikke så lette å fortolke. Her uttrykker de endringen i logaritmen til oddsraten av de to typene privatskoler relativt til offentlige skoler ved én enhets endring av den uavhengige variabelen. Dette er det få som får noe ut av. For å illustrere resultatene vil det derfor også

presenteres estimerte sannsynligheter for de ulike utfall i noen grupper.

Med utgangspunkt i en forståelse av sosial bakgrunn som et flerdimensjonalt fenomen undersøker vi betydningen av foreldrenes sosiale klasse (avledet av deres yrke, sysselsettingssektor og arbeidsmarkedsstatus), foreldrenes utdanning (både nivå og retning) og foreldrenes inntekt. Vi vil her kort beskrive hvordan vi har operasjonalisert disse ulikhetsdimensjonene.

Vår operasjonalisering av sosial klasse vektlegger horisontale kulturforskjeller mellom ulike klassefraksjoner i tillegg til vertikale økonomiske eller eiendomsbaserte forskjeller, som er fokusert i tradisjonell marxistisk klasseteori. Slike horisontale forskjeller er særlig viktige i forhold til den voksende middelklassen. I etterkrigstiden opplevde man en samfunnsutvikling med en krympende arbeiderklasse og en voksende gruppe høyt utdannede mennesker ansatt i serviceyrker. Dette gjorde det nødvendig å reformulere klasseteorien på måter som gjorde utviklingen forståelig, og ofte fikk slike reformuleringer form av å være teorier om «den nye middelklassen». Påstanden da er at disse nye gruppene av høyt utdannede, ansatte profesjonelle utgjør en ny middelklasse, og at denne nye middelklassen er enhetlig og tydelig atskilt fra andre sosiale klasser (se for eksempel Gouldner 1979, Ehrenreich og Ehrenreich 1979, Goldthorpe 1982, 2000). Mot denne påstanden er det så reist kritikk som går ut på at forskjellene mellom ulike grupper høyt utdannede er så store at det er urimelig å betrakte det som én enhetlig middelklasse (se for eksempel Martin og Szelenyi 1987, Savage 1991, Brint 1994). En viktig skillelinje internt i middelklassen er sysselsettingssektor (se for eksempel Savage 1991, Brint 1994, Hansen 1996). Fordi forskjellene mellom offentlig og

privat sektor er betydelige, hevdes det at ansatte i privat og offentlig sektor befinner seg i ulike klasseposisjoner. Ansatte i offentlig og privat sektor har grunnleggende motstridende interesser (Giddens 1984), lønnsspredningen og systemene for inntektsfastsettelse er forskjellige (Høgnes 1999), og ansettelsesforholdene er forskjellige blant annet ved at ansettelse i offentlig sektor oppleves som tryggere (Wright 1997). Slike forskjeller innebærer at klasseposisjonene er forskjellige, noe som antas å skape betydelige kulturelle forskjeller mellom offentlig og privat sektor.

Vår operasjonalisering av klassebegrepet vil søke å ta hensyn til slike skillelinjer og vil kombinere opplysninger om foreldres yrke, sysselsettingssektor, arbeidsmarkedsstatus og utdanningsnivå. Operasjonaliseringen er inspirert av Marianne Nordli Hansens (1995:37-76, 88-97) klassemodell, men avviker fra den på enkelte måter. Operasjonaliseringen vil bestå av åtte kategorier og inkluderer både vertikale og horisontale skiller. Vi har slått sammen faglærte og ufaglærte arbeidere, ansatte håndverkere, sekretærer og lignende, hjelpepleiere, butikkansatte, kelnere, vektere, postmenn, brannmenn og lignende i en kategori som vi kaller «arbeidere». Dette er yrker som i liten grad krever noe mer enn videregående opplæring, og beholdningen er ikke spesielt stor, hverken av økonomisk eller kulturell kapital. Yrkesgruppene som antas å ha et kapitalvolum på nivået over arbeiderne, har vi delt inn i tre kategorier som skilles fra hverandre ved sin sektortilknytning og kapitalsammensetning. Med atskillig mer økonomisk enn kulturell kapital har vi skilt ut selvstendig næringsdrivende av forskjellig slag. Denne kategorien kaller vi «småborgere», og den består av bønder, butikkeiere, selvstendige håndverkere og ledere av små bedrifter. *Ansatte på*

middels nivå i offentlig sektor har motsatt kapitalfordeling (mer kulturell enn økonomisk kapital). Denne kategorien består blant annet av saksbehandlere i offentlig sektor, lærere, sykepleiere, sosialarbeidere, toll-, fengsels- og politibetjenter og militære offiserer med rang lavere enn oberst. Mellom småborgerne og de ansatte på middels nivå i offentlig sektor befinner «*ansatte på middels nivå i privat sektor*» seg. Disse antas å ha en noe jevnere kapital sammensetning enn småborgerne, men de antas også å ha mer økonomisk enn kulturell kapital. På det øverste nivået er «*næringslivsledere*» den gruppen som har mest økonomisk kapital, og «*akademikere, profesjoner, kunstnere og lignende*» er gruppen med mest kulturell kapital. Mellom disse to gruppene finner vi «*teknikere med høyere utdanning, sivilingeniører, realister med flere*» og «*ledere i offentlig sektor*». De forventes å ha en jevnere sammensatt fordeling av de to kapitalformene enn de to andre gruppene, men teknikerne antas å være nærmere økonomisk kapital-enden av aksene enn lederne i offentlig sektor.

I forhold til de tre ressurstypene i skjemaet til Savage mfl. (1992) vil det antas at akademikerne har betydelige kulturelle ressurser, lederne i offentlig sektor har organisasjonsressurser (*autoritet*), mens næringslivslederne har både organisasjons- og eiendomsressurser. I tillegg til disse kategoriene har vi med dem som vi ikke kjenner yrket til. Andelen med manglende opplysninger er særlig stor på yrkesvariablene, og for å få med flest mulig i analysene vil disse inkluderes. Foreldrene med uoppgitt yrke har vi delt i to grupper avhengig av om de er trygdet eller ikke.

Også i operasjonaliseringen av foreldres utdanning vektlegger vi horisontale og kulturelle forskjeller, og foreldre som har

høyere utdanning, er gruppert etter utdanningsretning. Mellomnivået (ett til fire års høyere utdanning) vil deles inn i tre grupper, mens foreldre med hovedfag, tilsvarende eller høyere, vil deles inn i sju grupper. På mellomnivået skilles det mellom økonomisk-administrative utdanninger på lavere nivå, tekniske utdanninger på høyskolenivå (som for eksempel ingeniøruddanning) og relativt korte semi-profesjonelle utdanninger, som normalt kvalifiserer for yrker i offentlig sektor (som sykepleier eller lærer) samt cand.mag.- og bachelorutdanninger innenfor samfunnsfag og humaniora. Det høyeste nivået i «foreldreutdanningshierarkiet» vil deles inn i følgende grupper: sivilingeniører, jurister, realister, helserelevante utdanninger, samfunnsvitere, humanister og teologer samt siviløkonomer. For de aller fleste av foreldrene i våre data som er siviløkonomer, vil utdanningen ha vært fireårig (selv om den i dag er femårig). Vi vil imidlertid allikevel skille dem ut som en egen kategori fordi dette er en utdanning som i stor grad leder til eliteposisjoner i privat sektor. I tillegg til disse kategoriene inkluderes også de hvis foreldre vi ikke kjenner utdanningen til, som en egen kategori. Foreldres inntekt er målt som summen av mors og fars inntekt etter skatt. Dette er et bredt inntektsmål som inkluderer alle inntektsformene. I tillegg til lønn inkluderer dette målet så vel næringsinntekt og kapitalinntekt som trygder og andre overføringer fra staten.

I tillegg til disse målene på sosial bakgrunn vil vi i analysene også kontrollere for bostedskommunens sentralitet, elevens kjønn og to variabler for familieforhold. Nærmere bestemt vil vi inkludere antall søsken i analysene og en variabel som uttrykker hvorvidt foreldrene er gift, samboende eller ikke bor sammen. Tabell 3 viser resultatene fra en logistisk regre-

sjonsanalyse av effektene på sannsynligheten for å velge en religiøs eller ikke-religiøs privatskole relativt til en offentlig skole. Tabellen viser effektkoeffisienter og deres standardfeil.

Tabell 3 inneholder mange signifikante koeffisienter. Det er interessant å merke seg at de fleste variablene har signifikant forskjellige effekter på de to typene private skoler. Forskjellene er særlig store mellom koeffisientene til de to variablene for familieforhold, og de har sterkere effekt på sannsynligheten for å velge et religiøst alternativ. Også det å ha to foreldre fra et ikke-vestlig land har svært ulik effekt på sannsynligheten for å velge den ene eller den andre typen privatskole. Vi ser også at foreldrenes inntekt har signifikant (om enn relativt liten) effekt på sannsynligheten for å velge en privatskole med pedagogisk alternativ, mens inntektseffekten ikke er signifikant på sannsynligheten for å velge en religiøs privatskole. Det er også interessant at det er langt flere signifikante effektkoeffisienter på sannsynligheten for å velge en privatskole med pedagogisk alternativ enn på tilsvarende sannsynlighet for å velge en religiøs privatskole. Vi ser også at av variablene for sosial bakgrunn er det å ha foreldre som har en høyere grads utdanning innenfor humaniora og teologi som har størst positiv effekt. Særlig sterk er effekten av å ha mødre med slik utdanning.

Slike koeffisienter er imidlertid ikke veldig intuitivt forståelige, og for å illustrere resultatene presenterer vi i tabell 4 estimerte sannsynligheter for å velge ulike typer skole. Tabell 4 oppsummerer hovedresultatene når det gjelder betydningen av sosial bakgrunn. For å illustrere hvor store forskjellene faktisk er vil det i tabellen nedenfor presenteres sannsynligheter for noen typiske kombinasjoner av fars og

mors utdanning og yrkesklasse. Vi beregner sannsynligheter for barn med to foreldre som er teknikere med en teknisk eller realfaglig utdanning på høyskolenivå, for barn av to arbeidere uten høyere utdanning, for barn av småborgere uten høyere utdanning, for barn av to foreldre som jobber med næringslivsledelse, og som har siviløkonomutdanning, og for sønner og døtre av akademikere med et hovedfag i et humanistisk fag eller i teologi. Kontrollvariablene holdes konstante ved at sannsynlighetene er beregnet for gutter med gifte foreldre, bosatt i en storby, med ett søsken, uten to foreldre fra et ikke-vestlig land. Foreldrenes samlede inntekt etter skatt er satt lik medianen (450 337,50 kroner).

Tabell 4 viser tydelige forskjeller. Mens mindre enn 1 prosent av teknikere med en teknisk utdanning velger privatskole for sine barn, er sannsynligheten for å være privatskoleelev nesten 13 prosent blant sønner av akademikere med en hovedfagsutdanning innenfor humaniora og teologi. De andre gruppene har sannsynligheter mellom disse ytterpunktene, men er nærmere teknikernes barn enn akademikernes. Akademikere generelt og folk som har en høyere grads utdanning i humaniora eller teologi spesielt, er grupper med relativt mer kulturell enn økonomisk kapital, og det er grunn til å tro at dette er grupper med en særlig sterk interesse for og bekymring over barnas skoletilbud. Det å velge en privatskole kan være et uttrykk for en slik interesse. I tillegg kan resultatene tyde på at disse typene høyere utdanning kulturelt er sammenfallende med de pedagogiske orienteringer som var vurdert som verdifulle nok til å motta offentlig støtte etter den gamle lovgivningen. Vi antar at denne gruppen er konsentrert i offentlig sektor, noe som i byområder kan antas å begrense muligheten for

Tabell 3. Multinomisk logistisk regresjon. Effekter på sannsynlighet for å gå på privatskole med alternativt livssyn, eller alternativ pedagogikk relativt til en kommunal skole¹

	Alternativt livssyn		Alternativ pedagogikk	
	Koeffisient	Standardfeil	Koeffisient	Standardfeil
Foreldres samlede inntekt	0,000	0,000	0,000**	0,000
Far trygdet og yrke uoppgitt	0,059	0,058	0,451***	0,063
Far småborgerskap	0,285***	0,049	0,599***	0,052
Far middels nivå privat	0,329***	0,054	0,270***	0,065
Far middels nivå offentlig	-0,132*	0,062	-0,260***	0,069
Far tekniker høy utd.	-0,081	0,073	0,057	0,073
Far akademiker, profesjon, kunst	0,349***	0,072	0,400***	0,071
Far leder offentlig sektor	-0,038	0,137	0,205	0,122
Far næringslivsledelse	-0,109	0,066	0,101	0,068
Fars yrke uoppgitt, men ikke trygdet	0,180***	0,040	0,362***	0,045
Mor trygdet og yrke uoppgitt	0,227***	0,054	0,407***	0,060
Mor småborgerskap	0,161*	0,067	0,825***	0,063
Mor middels nivå privat	0,428***	0,055	0,694***	0,058
Mor middels nivå offentlig	-0,383***	0,053	-0,417***	0,057
Mor tekniker høy utdanning	-0,281	0,149	-0,711***	0,146
Mor akademiker, profesjon, kunst	0,104	0,093	0,277***	0,078
Mor leder offentlig sektor	-0,494*	0,209	-0,292	0,168
Mor næringslivsledelse	-0,686***	0,166	0,093	0,113
Mors yrke uoppgitt, men ikke trygdet	0,238***	0,037	0,392***	0,044
Far teknisk utd. Middels nivå	-0,045	0,050	0,308***	0,052
Far sykepleie, lærer, hum/sos m.m.	0,571***	0,044	1,060***	0,043
Far øk-adm. Utd middels nivå	-0,095	0,071	0,335***	0,068
Far humaniora/teologi	0,845***	0,097	1,075***	0,094
Far helsefag	0,456***	0,092	0,432***	0,096
Far jus	-0,107	0,148	0,446***	0,114
Far sivilingeniør	-0,062	0,095	0,462***	0,082
Far sv-fag/pedagogikk	0,290*	0,115	0,635***	0,102
Far siviløkonom	0,109	0,106	0,490***	0,098
Far realist	0,211**	0,077	0,618***	0,071
Far utd uoppgitt	0,134	0,078	0,628***	0,070
Mor teknisk utd. Middels nivå	-0,273*	0,105	0,729***	0,082
Mor sykepleie, lærer, hum/sos m.m.	0,470***	0,036	1,062***	0,037
Mor øk-adm. Utd middels nivå	-0,130	0,069	0,120	0,071
Mor humaniora/teologi	0,689***	0,117	1,607***	0,090
Mor helsefag	-0,043	0,131	0,893***	0,107
Mor jus	-0,536*	0,250	0,802***	0,148
Mor sivilingeniør	-0,374	0,233	1,151***	0,133
Mor sv-fag/pedagogikk	0,574***	0,106	1,276***	0,089
Mor siviløkonom	0,148	0,176	0,879***	0,141
Mor realist	-0,074	0,141	1,272***	0,095
Mor utd uoppgitt	-0,930***	0,098	-0,055	0,111
Begge foreldre fra ikke-vestlig land	0,349***	0,041	-0,507***	0,061
Tettsted	1,542***	0,087	-3,020***	0,382
Mindre by	1,502***	0,075	1,010***	0,060
Storby	1,921***	0,073	1,103***	0,058
Jente	0,079**	0,026	0,087**	0,027
Foreldre samboere	-1,565***	0,120	-0,241***	0,052
Foreldre gifte	0,426***	0,034	-0,475***	0,032
Antall søsken	0,358***	0,009	-0,044**	0,015
Konstant	-7,511***	0,084	-6,407***	0,075

¹Log likelihood: -60333,3. Pseudo R²: 0,082. Antall: 609 894. Referansekategori: elever i spredtbygde strøk med både mor og far arbeiderklasse, uten høyere utdanning. * = signifikant p < .05; ** = signifikant p < .01; *** = signifikant p < .001. Fete typer: signifikant (på minst 0,05-nivået (t-test)) forskjellig fra tilsvarende koeffisient på alternativt livssyn.

Tabell 4. Estimert sannsynlighet for å være elev i ulike typer skoler, etter kombinasjoner av foreldres yrkesklasse og utdanning. Prosent¹

Både mor og far	Private skoler med alternativ pedagogikk	Private skoler med alternativt livssyn	Alle private skoler	Offentlig skole
Teknikere med teknisk/realfaglig utdanning på middels nivå	0,43	0,41	0,84	99,16
Arbeidere uten høyere utdanning	0,29	0,81	1,10	98,90
Næringslivsledelse og siviløkonomutdanning	1,39	0,47	1,86	98,14
Småborgere uten høyere utdanning	1,20	1,25	2,45	97,55
Akademikere med høy utdanning i humaniora eller teologi ..	7,45	5,22	12,77	87,34
Landsgjennomsnitt	0,92	0,99	1,91	98,09

¹ Sannsynlighetene er estimert ut fra koeffisientene i tabell 3. Estimaten gjelder for gutter med gifte foreldre, bosatt i en storby, med et søsken, uten to foreldre fra ikke-vestlige land. Foreldrenes samlede inntekt etter skatt er satt lik medianen (450 337,50 kroner).

å velge bosted, og dermed også kommunal skole, i høyinntektsområder.

Det er interessant å merke seg at det ikke er foreldre fra arbeiderklassen (uten høyere utdanning) som tydeligst adskiller fra akademikerne, men det gjør barn av «teknikere» med høyere utdanning på lavere grad innenfor teknologi og naturfag. Også arbeiderklasseforeldre sender imidlertid sjeldnere sine barn til en privatskole enn det som er tilfellet for landsgjennomsnittet. Det er særlig skoler med alternativ pedagogikk som virker lite attraktive for arbeiderklassen.

Til tross for sin høye yrkesmessige status og sitt høye utdanningsnivå er næringslivsledere med siviløkonomutdanning svakt underrepresentert i privatskoler. Hovedskillet går med andre ord ikke mellom høy og lav (status, utdanning eller inntekt), men mellom grupper med ulik kulturell orientering. Det kan virke som om de typer privatskoler som kvalifiserte for offentlig støtte etter den gamle privatskoleloven, ikke var særlig attraktive for foreldre med siviløkonomi- eller naturfaglig utdanning, selv om disse foreldrene hadde høy yrkesmessig status. Hverken den myke pedagogikken i skoler med alternativ pedagogikk eller den livssynsba-

serte orienteringen til menighetsskoler ser altså ut til å sammenfalle med disse foreldrenes utdanningsmål og idealer.

Ikke-vestlige innvandrere velger religiøse privatskoler

Den andre hoveddimensjonen for segregering som undersøkes her, er innvandrerbakgrunn. I tabell 5 undersøkes det hvordan sannsynligheten for å velge en privatskole varierer mellom elever med to foreldre fra et ikke-vestlig land og andre elever. De andre variablene holdes konstante ved at sannsynlighetene er beregnet for gutter med gifte foreldre, bosatt i en storby, med ett søsken, med både fedre og mødre i arbeiderklasseyrker uten høyere utdanning. Foreldrenes samlede inntekt etter skatt er satt lik medianen (450 337,50 kroner).

Som vi ser, er det betydelig forskjell mellom de to typene privatskoler. Sannsynligheten for å gå på en religiøs privatskole er høyere blant elever med to foreldre fra et ikke-vestlig land, mens sannsynligheten for å gå på en privatskole med pedagogisk alternativ er lavere i denne gruppen. I den grad innvandrere fra ikke-vestlige land velger privatskole for sine barn, velger de altså oftest en religiøs privatskole, selv om alle religiøse privatskoler (unntatt én) er

kristne, og et flertall av de ikke-vestlige innvandrere i Norge kan forventes å være muslimer. Vi har ikke informasjon om religionstilhørighet i våre data, men elevene med to foreldre fra ikke-vestlige land som går på en kristen privatskole, er ikke bare fra land med kristen majoritet. Blant de ti nasjonalitetsgruppene som har flere enn 20 elever i religiøse privatskoler, finner vi land som Iran, Irak, Somalia, India, Pakistan, Vietnam og Sri Lanka.

Effekter på den sosiale sammensetningen i offentlige skoler.

Med bare 1,9 prosent av landets elever i privatskoler må den sosiale sammensetningen i private skolene være ekstremt skjev for at deres eksistens skulle kunne påvirke situasjonen i offentlige skoler. I landet sett under ett er det da heller ikke forskjeller av betydning mellom «alle skoler» og «offentlige skoler». Disse andelen var også svært like i skolekretser (i Oslo og Drammen) med en høy andel (en tredjedel eller mer) innvandrere fra utviklingsland. Andelen fra disse skolekretsene som går i privatskoler (3,4 prosent), er heller ikke så høy at det gir grunn til å tro at privatskoler er noen fluktrute vekk fra den offentlige skolen som brukes i nevneverdig grad (jamfør tabell 5 i Helland og Lauglo 2005). Oppsummert kan det altså sies at til tross for tendenser til at barn av enkelte høyt utdannede grupper oftere velger privatskole, er bruk av privatskole

såpass lite utbredt at det ikke påvirker de kommunale skolene nevneverdig når det gjelder elevsammensetning.

Oppsummering og konklusjoner

Under privatskoleloven av 1985 var de tendenser som fantes til at private skoler på grunnskolenivå i Norge medførte sosioøkonomisk segregering, utpreget svake og inkonsekvente. Det er ingen gjennomgående tendens til at foreldres inntekt øker sannsynligheten for valg av privat skole, og en slik tendens finnes ikke ved de privatskoletypene som mottok de fleste elevene. Vi mener dette trolig er en konsekvens av at støtteregimet setter en lav grense for hvor mye skolepenger private skoler har lov til å ta, og av at det gis statlig støtte på et nivå som er ment å gjøre en slik lav grense mulig. Andre forhold vil være medvirkende: hvor fornøyd foreldre og elever er med tilgjengelige kommunale skoler, og hvor positivt de ser på det sosiale utbyttet ved å gå på skole sammen med jevnaldrende fra sitt eget nabolag.

Vi finner en tendens til at foreldre med høyere utdanning oftere enn andre bruker private skoler for sine barn. Det gjelder spesielt foreldre med høyere utdanning innen filologi og teologi. Slike familier faller innenfor den sosiokulturelle middelklassen i Norge. Denne klassen særpreges ved at en høy andel er ansatt i offentlig

Tabell 5. Estimert sannsynlighet for å være elev ved en privatskole, avhengig av å ha to foreldre fra et ikke-vestlig land eller ikke. Prosent¹

	Private skoler med alternativ pedagogikk	Private skoler med alternativt livssyn	Alle private skoler	Offentlig skole
Ikke to foreldre fra ikke-vestlig land	0,81	0,29	1,10	98,90
Begge foreldre fra ikke-vestlig land	1,15	0,18	1,33	98,67

¹Sannsynlighetene er estimert ut fra koeffisientene i tabell 3. Estimaten gjelder for gutter med gifte foreldre, bosatt i en storby, med et/t søsken, med både fedre og mødre i arbeiderklassesykker uten høyere utdanning. Foreldrenes samlede inntekt etter skatt er satt lik medianen (450 337,50 kroner).

sektor, og at de har relativt beskjeden inntekt til tross for sin lange utdanning, enten de er ansatt i privat eller offentlig sektor (Fekjær mfl. 2000). Med andre ord, deres sosiale posisjon preges av relativt høy kulturell kapital, men ikke av utpreget høy økonomisk kapital. Vi tror dette gjør dem spesielt interessert i sine barns utdanning. De kan forventes å ha en bevisst vurderende og søkende holdning til de alternativene som foreligger. Private skoler fremstår i Norge som noe de lett kan ta seg råd til.

Det er interessant at innvandrerforeldre med familiebakgrunn fra et ikke-vestlig land er såpass sterkt representert ved private skoler som de er på grunnskolenivå i Norge, til tross for at noe muslimsk privatskoletilbud knapt eksisterte da dette materialet ble samlet.⁷ Det er videre interessant at elever i private skoler med ikke-vestlig foreldrebakgrunn som regel velger kristne skoler, og at slike elever synes å holde seg unna skoler som er tuftet på «alternativ pedagogikk». Innvandrerfamilier synes altså å ha større sans for den type private skoler som har vært favorisert av partier i sentrum og på høyresiden i norsk politikk: skoler som søker å arbeide innen en atmosfære hvor religion og religiøs fundert moral er mer fremtredende enn i den offentlige grunnskolen i dag.

Vi kan bare ha spekulasjoner om årsaker til en slik tendens, da vi mangler data. Skyldes det tro på at private «livssynsbaserte» skoler vil være en bedre ramme for barns oppdragelse, eller skyldes det tro på at slike skoler vil være mer kunnskapssenterte og føre til gode og mobilitetsfremmende skoleprestasjoner? At sterk representasjon av barn og etterkommere av innvandrere gjelder nettopp grunnskolen, men ikke videregående skole (jamfør Helland og Lauglo 2006 om VGO), taler

til fordel for første hypotese. Det er velkjent at norske offentlige skoler preges av et høyere støynivå og hyppigere forstyrrelser av undervisning enn det mange elever opplever som ønskelig. Kan det være at innvandrerforeldre i sterkere grad enn norskfødte foreldre reagerer sterkt negativt på slike forhold? Og er det faktisk mer «ro i klassen» ved private skoler? Data fra denne tiltenkte «grunnlinjeundersøkelsen» i det planlagte evalueringsarbeidet gir oss dessverre ikke noen mulighet til å belyse dette spørsmålet.

Vi konkluderer altså med at under det gamle støtteregimet (privatskoleloven av 1985) fungerte private skoler slik at virkningen på segregering etter sosial klasse var ikke-eksisterende eller helt minimal for skolesystemet som helhet. En grunn kan være at de lokale offentlige skoler står relativt sterkt i foreldres bevissthet i Norge. Sammenlignet med de aller fleste andre land er det rent finansielle ressursgrunnlaget per grunnskoleelev utpreget høyt, med ekstra midler øremerket for elever med særskilte behov. En annen grunn må være støtteordningen til private skoler. Denne ordningen har stramt regulert omfanget av privat utdanning, noe som ikke nødvendigvis ville dempe sosial skjevhet i rekrutteringen til de private skoler som finnes. Men samtidig har bidragssatsene til de private skoler som har fått offentlig støtte, vært utpreget sjenerøse. Dermed har man kunnet kreve av skolene at de skal ha en svært lav øvre grense for hvor mye skolepenger de har lov til å ta. Private grunnskoler som er frittstående (i betydningen: mottatt statlig støtte), har ikke hatt noen adgang til å bruke egne opptaksprøver eller på andre måter å skumme fløten blant søkere.

Prinsipielt vil vi mene at et annet støtteregime kunne endre rekrutteringsmønstrer,

men det er heller ikke gitt at dette ville skje. Det har vi ikke noe datagrunnlag til å vurdere. Vi vet imidlertid at tendensene til klassemessig sosial segregering mellom private skoler og offentlige skoler ikke var større i videregående opplæring i 2004/05 enn de var i grunnskolen i 2003/04, til tross for at andelen elever i private skoler var en god del høyere i videregående opplæring, 4,7 prosent, enn i grunnskolen der den var 1,9 prosent.

En realisering av loven om private skoler av 2003 ville som kjent ha åpnet bredt for støtte til private skoler som fulgte gjeldende læreplaner og regelverk, såkalte «parallele» skoler. Under den gamle loven var det i VGO mulighet for å gi offentlig støtte til slike parallelle skoler, når disse etter myndighetenes skjønn klart supplerte det offentlige tilbudet ved å møte et behov som ellers vanskelig ville bli dekket. Som nevnt var en betydelig andel, 31 prosent, av elevene i private skoler i VGO i slike «parallele» skoler i skoleåret 2004/05. Vi vet at disse «parallele skoler» i VGO i 2004/05 ikke rekrutterte mer sosialt snevert enn videregående skoler som var tuftet på livssyn eller på alternativ pedagogikk, snarere tvert imot (Helland og Lau-glo 2006:23).

Disse funn vil nok passe med et optimistisk syn på private skoler: at en liberalisering av betingelser for å kunne oppnå offentlig støtte ikke ville ført til en problematisk sosial segregering mellom private skoler og offentlige skoler. Slike funn gir likevel ikke et tilstrekkelig grunnlag for å spørre om hva konsekvensene ville ha vært dersom loven om private skoler hadde fått virke. Hadde vi kunnet videreføre evalueringsarbeidet til også å omfatte de skoler som siden 2003-2004 kom til, før Regjeringen la lokk på godkjenninger og oppstart av nye private skoler, ville vi hatt et

visst grunnlag for å forutsi virkninger av det som loven om private skoler av 2003 kan sies å ha lagt opp til.

Uansett om private skoler forsterker klassemessig og etnisk sosial segregering mellom skoler eller ei, argumenteres det ofte med at private institusjoner bidrar til økt pedagogisk og kulturelt mangfold blant skoler, innenfor de regler og læreplaner som skolene må forholde seg til. Vil en slik økning i «mangfold» være ønskelig – eller vil det vært en ulempe? Dette er ikke reduserbart til et rent «teknisk» spørsmål om tjenlige politiske midler for mål som det er utbredt enighet om. Vurderingen av et slikt spørsmål vil også måtte ta utgangspunkt i verdier, i generelle virkelighetsforståelser og i visjon om det gode samfunn – ideer som omfattes av begrepet «ideologi». Men dette vil og være utilstrekkelig. Vurderingen vil også måtte ta utgangspunkt i synet på hva slags korrektiv man mener *rådende samfunnstillinger* krever. For eksempel, er det felles kulturelle grunnlag så trygt fundert i Norge at man «har råd til» økt frislepp av privatskoler – i betydningen at foreldre og elever får mer rom til å velge skole? Eller er det nødvendig å beholde en enhetlig og offentlig grunnskole for å sikre og styrke et nødvendig minstemål med felleskulturelt «lim» i dagens norske samfunn?

Noter

¹ Om grunnskolen: http://www.utdanningsdirektoratet.no/upload/Rapporter_gir_frittstaende_skoler_bedre_elevresultater_sammendrag.pdf; og <http://nifu.pdc.no/publ/pdf/2005/R-2005-2.pdf>. Om videregående skole: http://www.utdanningsdirektoratet.no/upload/Rapporter/Privatskoler_sosial_segeregning_nifu_step.pdf

² Professor John Craig ved University of Chicago har i en del år forsket på skolesøkning og skoletilbud etter obligatorisk skolegang i Norge fra 1860 fram til 1960. Det forventes at publi-

- sering fra hans arbeid vil dokumentere den betydning som privat initiativ hadde for utvikling av tilbudet av middelskoler/realskoler og for etablering av landsgymnas.
- ³ Informasjon om yrke manglet for 41 prosent av mødrene og 32 prosent av fedrene.
- ⁴ I ett tilfelle var overgangen til Montessori begrunnet i lokalsamfunnets motstand mot at den lokale skolen skulle ha samisk læreplan.
- ⁵ Ingen resultater om kjønnsforskjeller vil rapporteres her, av den enkle grunn at det ikke er noen betydningsfulle forskjeller mellom skoler i andeler gutter og jenter.
- ⁶ Vi viser i en annen rapport (Helland og Lauglo 2006) at dette ikke gjelder videregående skoler.
- ⁷ I 2003 var det én muslimsk skole i Oslo, men den er senere blitt lagt ned.

Referanser

Arnman, Göran; Martin Järnek och Erik Lindskog (2005): *Valgfrihet – fiktion och verklighet*, Uppsala: Studies in Educational Policy and Educational Philosophy: Research Reports 4.

Asher, Carol og Nathalis Wamba (2005): Where School Desegregation and School Choice Policies Collide: Voluntary Transfer Plans and Controlled Choice. Pp. 77-92 i Janelle T. Scott (Ed.) (2005): *School Choice and Diversity. What the Evidence Says*, New York: Teachers College Press.

Ball, Stephen J. (2003): *Class Strategies and the Education Market. The middle classes and social advantage*, London: Routledge-Falmer.

Bonesrønning, Hans; Linn Reneé Naper og Bjarne Strøm (2005): *Gir frittstående skoler bedre elevresultater? Konsekvenser av lov om frittstående skoler. Baseline rapport 1. Elevresultater*, Trondheim: Senter for Økonomisk Forskning, Norges Teknisk Naturvitenskapelige Universitet.

Bonesrønning, Hans og Linn Renée Naper (2006): *Skoleåret 2004/2005: Frittstående grunnskoler under ny lov og frittstående*

videregående skoler under gammel lov, SØF-Rapport nr. 05/06, Trondheim: Senter for Økonomisk Forskning AS.

Brint, Steven (1994): *In an Age of Experts. The Changing Role of Professionals in Politics and Public Life*, Princeton, N. J.: Princeton University Press.

Broccolichi, Sylvain og Agnes van Zanten (2000): School competition and pupil flight in the urban periphery, *Journal of Education Policy* 15 (No. 1, 2000): 51-60.

Carnoy, Martin (1998): National Voucher Plans in Chile and Sweden. Did privatization reforms make for better education? *Comparative Education Review* 42 (3) 309-337.

Coleman, James S. (1988): Social Capital in the Creation of Human Capital, *American Journal of Sociology* 94 (Supplement): S95-S120.

Coleman, James S og T. Hoffer (1987): *Public and Private Schools. The Impact of Communities*, New York: Basic books.

Ehrenreich, Barbara og John Ehrenreich (1979): The Professional-Managerial Class, i Walker, P (red.): *Between Labor and Capital*, Boston: South End Press.

Fairlie, Robert W. og Alexandra M. Resch (2002): Is there «White Flight» into Private Schools? Evidence from the National Educational Logitudinal Survey, *The Review of Economics and Statistics* 84 (No 1, 2002): 21-33.

Fekjær, Silje N; Roy A. Nielsen og Bjarte Aagnes (2000): *Utdannet og dannet – og så? arbeidsmarkedet for hovedfagskandidater fra Det historisk-filosofiske fakultet ved Universitetet i Oslo*, Rapport 1:2000,

Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Fiske, Edward B, og Helen F. Ladd (2000): *When Schools Compete. A cautionary Tale*, Washington DC, The Brookings Institution Publishing Press.

Gewirtz, Sharon; Stephen J. Ball og Richard Bowe (1995): *Markets, Choice and Equity in Education*, Buckingham: Open University Press.

Giddens, Anthony (1984): *The Constitution of Society. Outline of a Theory of Structuration*, Cambridge: Polity Press.

Goldthorpe, John H. (1982): «On the service class, its formation and future» i Giddens, A. og G. Mackenzie (red.): *Social class and the division of labour. Essays in honour of Ilya Neustadt*, Cambridge: Cambridge University Press.

Goldthorpe, John (2000): *On Sociology. Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*, Oxford University Press: Oxford.

Gorard, Stephen, Chris Taylor og John Fitz (2002): Does school choice lead to «spirals of decline»? *Journal of Education Policy*, Vol 17, No 3, 367-384.

Gorard, Stephen; Chris Taylor og John Fitz (2003): *Schools, Markets and Choice Policies*. London: Routledge.

Gouldner, Alvin (1979): *The Future of Intellectuals and the Rise of the New Class*, New York.

Hansen, Marianne Nordli (1995): *Class and Inequality in Norway. The Impact of Social Class Origin on Education, Occupational Success, Marriage and Divorce in*

the Post-War Generation, Institutt for samfunnsforskning, Rapport nr. 15/1995, Oslo.

Hansen, Marianne Nordli (1996): Har skillet mellom offentlig og privat sektor klasse-teoretisk betydning? *Sosiologisk årbok* (1), 2:103-125.

Helland, Håvard og Jon Lauglo (2006): *Fører frittstående skoler i videregående opplæring til sosial segregering?* Arbeidsnotat, 35/2006, Oslo: NIFU STEP.

Helland, Håvard og Jon Lauglo (2005): *Har frittstående grunnskoler økt segregeringen? Konsekvenser av ny lov om frittstående skoler – baslineraport II: Elevsammenstillingen*, Oslo: NIFU STEP: Rapport 2/2005.

Hoxby, Caroline M. (2003): School choice and school competition: Evidence from the United States, *Swedish Economic Policy Review* 10 (2003): 9-65.

Høgsnes, Geir (1999): *Krone for krone. Lønnsforhandlinger og fordelinger*, Oslo: ad Notam Gyldendal.

Lauder, Hugh; David Hughes, Sue Watson, Sietske Waslander, Martin Thrupp, Rob Strathdee, Ibrahim Simiyu, Ann Dupuis, Jim McGlinn og Jennie Hamlin (1999): *Trading in futures. Why markets in education don't work*, Buckingham: Open University Press.

Lauglo, Jon (2004): «Basic Education in EFA Priority Areas in Kenya: Arid and Semi-Arid Lands and Urban Informal Settlements». [Consulting report for the Government of Kenya and the World Bank. Processed].

- Lauglo, Jon (2000): «Social Capital Trumping Class and Cultural Capital? Engagement with School among Immigrant Youth» i Stephen Baron, John Field, og Tom Schuller (Eds) *Social Capital. Critical Perspectives*, Oxford: Oxford University Press.
- Martin, Bill og Ivan Szelenyi (1987): «Beyond Cultural Capital: Toward a Theory of Symbolic Domination» i Eyerman, R.; L. G. Svensson; og T. Söderqvist (red.): *Intellectuals, Universities, and the State in Western Modern Societies*, Berkeley: University of California Press.
- Miron, Gary; og Christopher Nelson (2002): *What's Public About Charter Schools? Lessons Learned About Choice and Accountability*, Thousand Oaks, California: Corwin Press.
- Savage, Mike (1991): Making sense of the middle-class politics: a secondary analysis of the 1987 British general election survey, *The Sociological Review* (39), 1:26-54.
- Savage, Mike; Barlow, James; Dickens, Peter og Tony Fielding (1992): *Property, Bureaucracy and Culture. Middle-Class Formation in Contemporary Britain*, London – New York: Routledge.
- Schieffelbein, Ernesto og Paulina Schiefelbein (2001): «Three decentralization strategies in two decades. Chile 1980-2000.» Santiago: CIDE.
- Scott, Janelle (2005): «Introduction: The Context of School Choice and Student Diversity. Pp. 1-8» i Janelle T. Scott (Ed.) (2005): *School Choice and Diversity. What the Evidence Says*, New York: Teachers College Press.
- Skolverket (2005): *Skolor som alla andra? Med fristående skolor i systemet 1991-2004*, Skolverkets rapport nr. 271, Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2003): *Valfrihet og dess effekter inom skolområdet*, Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2000): *Kartläggning av elever i fristående skolor*, Stockholm: Skolverket, Rapport nr. 2000:686.
- Taylor, C, Fitz, J. og Gorard, S. (2005): Diversity, specialisation and equity in education, *Oxford Review of Education* 31 (No. 1, March): 47-69.
- Tveiten, Asbjørn (2000): *Privatskolen – enhetsskolens gjøkunge?* Oslo: Lunde forlag.
- Tveiten, Asbjørn (1995): *Private lærarskular 1890-1947*, Dr. philos. avhandling, Universitetet i Oslo.
- Wichstrøm, Lars (1993): *Hvem sprang? Hvem sto igjen og hang? Ungdomsskoleelevers skolemotivasjon*, Oslo: UNGforsk Rapport 4/93 (UNGforsk er nå del av NOVA).
- Wright, Erik Olin (1997): *Class counts: comparative studies in class analysis*, Cambridge: Cambridge University Press.